

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Статтю присвячено висвітленню питань формування навичок усного перекладу в контексті шкільної освіти. Представлено загально дидактичні принципи навчання перекладу на уроках англійської мови. Для формування і розвитку навичок усного перекладача було визначено основне завдання вчителя та розроблено комплекс вправ для чотирьох етапів формування компетентного фахівця. Результати впровадження запропонованих вправ передбачають створення на уроці англійської мови ситуацій, які б чітко відтворювали реалії сучасного конкурентоспроможного фахівця з усного перекладу.

Ключові слова: дидактичні принципи навчання перекладу, перекладацька компетентність, усний переклад, переклад з аркуша, послідовний переклад, синхронний переклад.

Формирование навыков устного перевода в учащихся старших классов средних общеобразовательных учебных заведений

Статья посвящена исследованию вопросов формирования навыков устного перевода в контексте школьного образования. Представлены общие дидактические принципы обучения переводу на уроках английского языка. Для формирования и развития навыков устного переводчика была определена основная задача учителя и разработан комплекс упражнений для четырех этапов формирования компетентного специалиста. Результаты внедрения предложенных упражнений предусматривают создание на уроке английского языка ситуаций, которые бы четко воспроизводили реалии современного конкурентоспособного специалиста по устному переводу.

Ключевые слова: дидактические принципы обучения переводу, переводческая компетентность, устный перевод, перевод с листа,

последовательный перевод, синхронный перевод.

The formation of interpretation skills in high-school students of secondary schools

The article is devoted to the formation of interpretation skills in high-school students and teaching the notions of interpretation with the purpose of obtaining interpretation competence. There were presented didactic principles of translation teaching during English lessons. We emphasized the importance of adhering to the principles of translation training, as well as highlighting effective principles that should be applied for methodical reasons. The main task of the teacher at the initial stage of studying translation can be defined – teaching students to distinguish and identify structured elements of translation, the reasons for their use and the ability to operate the components of interpretation. Particular attention is given to the formation and development of the interpreter's skills. The main task of the teacher was defined and a set of exercises was developed. The four stages for the formation a competent specialist lead to obtaining special interpreter's skills in accordance with international and economical needs in the contemporary labor market. The teacher has to teach student that interpreter has to be an active translator of the communication act between the sender of the message and its recipient. Interpreting competence implies the ability of the translator to use target-processing strategies that can be targeted. The results of the implementation of the proposed exercises involve the creation of a situation in the English lesson that would clearly reproduce the realities of a modern, competitive interpreter.

Key words: *didactic principles of translation training, translating competence, interpreting, sight interpretation, consecutive translation, simultaneous interpreting.*

Постановка проблеми. Розвиток та поглиблення міжнародних, політичних та економічних взаємовідносин сприяє реформуванню й введенню нових, додаткових дисциплін у навчальний процес середньої школи. Переклад займає першочергову роль засобу комунікації таких сфер діяльності як соціальна, культурна та освітня. Формування перекладацьких навичок формувалось затвердженою програмою на базі вищих навчальних закладів. Для

створення відповідності між системою освіти та вимогами сучасної економіки України було розроблено декілька проектів концепцій розвитку структури загальноосвітніх закладів (ЗНЗ), що сприяло б тотальному інтегруванню України в європейську спільноту. Проте проблема методики навчання перекладу учнів старших класів на уроках англійської мови потребує подальшого вивчення. В умовах пришвидшеного розвитку середніх загальноосвітніх закладів нового типу відбувається інтенсифікація вивчення іноземної мови. Запровадження навчання перекладу в ЗНЗ стало б поштовхом до усвідомлення та апробації філологічної спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчання усному перекладу учнів старших класів ЗНЗ було предметом вивчення багатьох науковців, а саме: Н.Н. Гавриленка [1], Л.С. Бархударова [2]. Л. М. Черноватий [3] у своїх працях піднімає питання про відсутність фахових викладачів на базі вищих навчальних закладів, що веде за собою невисоку якість навчання майбутніх перекладачів. Автор пропонує різні методи апробування аспектів перекладу із учнями. Ф. Г. Кенігс [4] пропонує введення перекладу в освітню програму ЗНЗ. Його розробка курсу «Гіди-перекладачі»[5] включає в себе формування комунікативної компетентності в чотирьох аспектах – говорінні, читанні, *слуханні* та письмі, і також розвиток вмінь усного синхронного та послідовного перекладів. Однак, ще не було визначено змісту, цілей та принципів навчання усного перекладу в ЗНЗ. Розробка науково-методичних основ навчання усного перекладу учнів старших класів на уроках англійської мови не була самодостатньою, тому потребує подальшого дослідження.

Постановка цілей статті. Запропоноване дослідження має на меті визначити місце усного перекладу в рамках загальноосвітнього навчального закладу, а також підбір вправ для тренування усного з аркуша, послідовного та синхронного перекладів учнів старших класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переклад – це багатогранний, багатоаспектний процес людської діяльності, що включає в себе аналіз та обробку вхідного тексту та цілісне перевтілення його у висхідний текст. М. А. Задорожна диференціює «переклад як засіб забезпечення можливості спілкування (комунікації) між людьми, що говорять різними мовами» [6, с.

68]. Це визначення не є універсальним, адже радше стосується усного перекладу, коли потрібна миттєва реакція на ситуацію. Усний та письмовий переклад суттєво відрізняються один від одного своїми структурними елементами. При усному перекладі важливо передати ідею та сенс, в той час як при письмовому перекладі необхідно бути більш розлогим, доцільним, детальним та точним, працюючи з текстом оригіналом (далі: ТО), підбираючи еквіваленти у тексті перекладу (далі: ТП).

Усний переклад – це вид перекладу, при якому оригінал і його переклад виступають у процесі перекладу в нефіксованій формі, що визначає однократність сприйняття перекладачем відрізків оригіналу й неможливість наступного зіставлення або виправлення перекладу після його виконання. «Класичним прикладом усного перекладу є такий переклад, коли перекладач сприймає оригінал в акустичній формі («на слух») і в усній формі пред'являє свій переклад. При усному перекладі створення тексту перекладу може відбуватися або паралельно сприйняттю оригіналу, або після того, як завершиться сприйняття оригіналу. Відповідно розрізняються два підвиди усного перекладу: синхронний переклад і послідовний переклад» [7, с. 122]. Переклад таких видів включає в себе першочергово усне сприймання, і одразу ж усне відтворення. Синхронний переклад відбувається паралельно зі сприйняттям ТО, а послідовний – після завершення сприйняття ТО.

Головним завданням викладача на початковому етапі навчання перекладу є формування в учнів вміння розрізняти та визначати структуровані елементи перекладу, причини їх застосування та вміння оперувати складовими усного перекладу.

Зауважимо, що важливо дотримуватись принципів навчання перекладу, а також виокремлюємо ефективні принципи, які варто застосовувати з методичних міркувань. «Загально дидактичні принципи навчання перекладу певним чином визначають технологію підготовки перекладачів. Один з них це принцип свідомості та активності при навчанні, що передбачає створення умов, за якими студенти усвідомлено й активно засвоюють навчальний матеріал. Щодо навчання перекладу, даний принцип має велике значення, оскільки студент усвідомлено керує процесом засвоєння професійних знань, та набуває відповідних

вмінь. Принцип якості засвоєння знань є результатом усвідомленої активної когнітивної діяльності студентів» [1, с. 54]. Ще одне важливе положення, на якому варто акцентувати увагу є – принцип послідовності. Він виступає важливим чинником на початку роботи над перекладацькою компетентністю, адже відповідає за системність вивчення нового матеріалу, формує самоорганізацію майбутнього фахівця та задає напрям для самоосвіти, самоспонування, самовиховання та самоаналізу. «До загальних методичних принципів навчання професійно орієнтованим текстам відносяться: принцип комунікативної спрямованості, принцип навчання в контексті міжкультурної парадигми та принцип зіставного аналізу, які набувають певної специфіки при навчанні галузевого перекладу» [8, с. 34]. Всі принципи взаємопов'язані та будуть працювати найбільш ефективно, тільки за умови тісного переплітаються у процесі навчання.

Перекладацька компетентність обумовлюється вмінням сприймати та відтворювати ТП залежно від комунікативного завдання, що створює комунікативна ситуація, тобто: соціокультурна, лексична, граматична, орфографічна, фонологічна компетенції. За визначенням Л. К. Латишева «перекладацька компетентність – це сукупність знань і уявлень перекладача про сутність перекладу, специфіку, яка відрізняє переклад від інших видів мовленнєвого посередництва» [9, с. 13]. Дослідник наголошує на тому, що перекладач повинен мати певний життєвий досвід щоб зуміти відтворити ТО максимально наближено до реальності ТП. Успішний перекладач застосовує різні специфіки у роботі з перекладом, залежно від його виду. Перекладацька компетентність за К. Норд – це, «сукупність знань, які засвоюються (знання про специфіку роботи в галузі, знання про мову та культуру, знання фаху та термінології, знання теорій та методик перекладу), умінь, які тренуються (абстрагування, прийняття рішення, творчість, об'єктивне оцінювання), навичок, які здобуваються (аналіз замовлення, доперекладацький аналіз тексту, вибір стратегії та технік перекладу, власне переклад, документування та інформаційний пошук), та ставлень, з якими погоджуються в процесі вивчення перекладу» [10, ст. 23]. К. Норд зумів описати всі стадії перекладу від його зародження в особистості й аж до самого

кінцевого продукту.

Отже, перекладацька діяльність характеризується як багатоструктурний вид мовленнєвої діяльності, який націлений на реалізацію міжмовної комунікації. Сучасний перекладач повинен формувати такі здатності та навички як: вміння миттєво перемкнути свою діяльність з МО на МП, тренувати пам'ять, так щоб могли запам'ятовувати детальну інформацію у певний проміжок часу і, звісно ж, перекладач повинен дотримуватись етикету під час роботи з різними верствами населення та соціальним статусом. Безсумнівно, перекладач повинен бути ерудованим, зосередженим, вміти критично мислити та застосовувати креативний підхід. Всі ці особливості сприяють стрімкому росту перекладача як компетентного фахівця.

Учні страшних класів частково здобувають навички під час тренувального етапу, але деякі з них повинні бути присутніми ще до початку навчання. «Оскільки підготовка перекладачів є трудомістким процесом, багато шкіл запровадили тести на працездатність, де, крім мовних навичок, перевіряється ряд інших передумов. Під час тестування визначається практична потреба у знаннях та навичках майбутнього усного перекладача» [11, с. 83-84]. Завдання більшості тестів – визначити рівень знань мовних та культурних компетенції та такі ознаки, як швидка, екстравертна, інтуїтивна особистість, тощо. Тести подібного роду: «фокусуються на проблемах надійності та обґрунтованості тестових процедур» [12, с. 163]. Перед початком роботи над вдосконаленням знань необхідно провести тестування, що визначить рівень знань учня для того, щоб порівняти з фінальним тестом та проаналізувати весь процес.

Отже, усний послідовний перекладач та синхроніст повинен володіти професійною мовною компетенцією (продуктивною та рецептивною), комунікативною (навичка білінгвізму), технічною (вміння сприймати, обробляти та відтворювати повідомлення) та добре розвиненою пам'яттю. У цьому контексті процес оцінювання ставить перед собою серйозну дилему, що «...незважаючи на значні зусилля в галузі досліджень перекладу, досі немає моделі для оцінки якості перекладу, ні в класі, ні наприкінці навчального періоду (іспитів), ні в автентичній мовній ситуації» [13, с. 232].

Поки немає згоди щодо того, що таке якість і як її можна виміряти, важко уявити, як тести можуть встановити, чи зможе фахівець в майбутньому надати таку якість.

Як зазначають дослідники [14], проблема вправ для формування перекладацьких навичок і розвитку перекладацьких умінь, так само як і методика навчання фахового перекладу загалом, є малодослідженою науковою ділянкою, нами було розроблено систему вправ, яка включає три підсистеми, що націлені на навчання та розвиток навичок з усного перекладу в учнів старших класів ЗНЗ.

Для формування й розвитку письмової перекладацької компетентності пропонуємо 4 групи вправ.

(див. Табл. 1).

Таблиця 1

Система вправ для навчання учнів старших класів усному перекладу

Підсистема вправ	Мета вправ	Типи вправ
Тренувальні/ розігрівачі	розвиток перцептивних, мнемічних здібностей	– тренування пам'яті та уваги – миттєва відповідь та знаходження мовного відповідника в ТП – запам'ятовування інформації та довготривале утримання її в пам'яті
	формування навичок синхронного перекладу	– слухання й відтворення тексту одночасно – повторення вихідного тексту або із заданим відставанням

Вдосконалення навичок перекладу з аркуша	відтворення перекладу з аркуша із додатковими ускладненнями	– усний переклад з аркуша без попередньої підготовки – усний переклад з аркуша із певним обмеженням в часі
Вдосконалення навичок усного послідовного перекладу	відтворення усного послідовного перекладу із додатковими ускладненнями	– усний послідовний переклад оратора із труднощами вимови – усний послідовний переклад із певним обмеженням в часі
Набуття та розвиток навичок синхронного перекладу	розвінчання труднощів синхронного перекладу	– синхронний переклад

Учні страшних класів частково здобувають навички під час тренувального етапу, наведемо приклади вправ на розвиток перцептивних та мнемічних здібностей:

1. Вчитель зачитує декілька слів, фраз, логічно не пов'язаних, опісля перший учень повторює. Вчитель додає ще одне слово до ряду, а наступний учень повинен повторити те, що сказав перший учень та ще додати нове слово. Вправа продовжується до того моменту, коли останній учень повторить весь ряд мовних одиниць.

2. Вчитель читає певне повідомлення українською мовою, учень повторює його у повному обсязі. Наступний учень перекладає попередньо сказане повідомлення англійською мовою. Після цього, третій учень перекладає текст на мову оригіналу.

3. На початку уроку студентам надається термінологічний словник. Задля тренування знаходження мовного відповідника складається вправа, що містить декілька рядків по 2-5 лексичних одиниць в кожному, розташованих не по порядку. Вчитель читає кожному студенту по одному рядку лексичних одиниць, а учень одразу ж перекладає весь рядок.

4. Учні працюючи в парі слухають невеликий текст на обрану

тему. Перший учень відтворює текст одразу після мовця, а інший після того як мовець завершить перше речення. Другий учень починає повторювати перше речення повідомлення в той момент, коли мовець починає друге речення.

Було розроблено ряд вправ для вдосконалення навичок перекладу з аркуша, а саме:

1. Вчитель презентує текст всьому класу та полегшує труднощі перекладу методом наведення певного глосарію невідомих слів. Після цього учні перекладають текст по реченню один за одним.

2. Вчитель роздає учням частини тексту на будь-яку тему. Учні, працюючи в парах, повинні перекласти незнайомий текст з аркуша. Перший учень починає переклад і зупиняється після 1-2 речень, неочікувано для другого учня, який повинен продовжити переклад.

3. Вчитель обирає повідомлення, невідоме для учнів, але яке може містити вокабулярій теми, яку учні вивчають згідно програми, та просить перекласти з ТО на ТП з певним обмеженням у часі. Щоб урізноманітнити вправу, можна використовувати двосторонній переклад (з англійської на українську та навпаки).

Послідовний перекладач повинен виступати активним транслятором комунікативного акту між відправником повідомлення та його одержувачем. Отже, було розроблено підсистему вправ для набуття цієї навички:

1. Прослухайте та перекладіть текст англійською (українською) мовою застосовуючи послідовний переклад. Зверніть увагу на оратора, у якого є певні труднощі вимови (неясність висловлювання, акцент, заїкання, використання слів-паразитів та інше).

2. Прослухайте та перекладіть текст англійською (українською) мовою застосовуючи послідовний переклад. Зверніть увагу на обмеження у часі, тому переклад повинен бути плавним, у належному темпі, без пауз.

Перекладач синхроніст повинен володіти професійною мовною компетенцією, комунікативною, технічними навичками та добре розвиненою пам'яттю. Для розвитку цих навичок, пропонуємо вправи для застосування:

1. Послухайте та перекладіть звернення за допомогою синхронного перекладу.

2. Послухайте та перекладіть діалог двох, або більше осіб, використовуючи техніку синхронного перекладу.

3. Вчитель створює штучну ситуацію інтерв'ю, де перший учень – журналіст, другий – відома особа, а третій – перекладач синхроніст. Учні взаємодіють та розвивають навички перекладу ситуативно.

Отже, ми припускаємо, що застосування поетапного навчання усного перекладу та апробування вправ на набуття й покращення навичок перекладу подолає бар'єр використання усного перекладу в учнів старших класів ЗНЗ.

Висновки і перспективи. Отже, інтеграція аспекту перекладу з аркуша, послідовного та усного, сприяє набуттю перекладацької компетентності, удосконаленню та використанню на практиці набутих перекладацьких технік за допомогою тренувальних вправ, що були застосовані на уроках англійської мови в учнів старших класів ЗНЗ. Перспективою дослідження вбачаємо проведення пробного навчання, яке уможливить підтвердження гіпотез щодо необхідності запровадження навчання усного перекладу в ЗНЗ, що стало б поштовхом до усвідомлення та апробування філологічної спеціальності.

Список літератури

1. Гавриленко Н. Н. Теория и методика обучения переводу в сфере профессиональной коммуникации / Н. Н. Гавриленко. – М.: Научнотехническое общество им. акад. С. И. Вавилова, 2009. С. 92–120.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. М.: Междунар. отношения, 1975. 240 с.
3. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: [підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”] / Л.М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. 375 с.
4. Königs F. G. Translation Inside and Outside of the Teaching Context: the Text as a Starting Point // Translation in Foreign Language Teaching Language, 1985. С. 29–48.
5. Гіди-перекладачі (англійська, німецька, французька, іспанська мови): програма спецкурсу [Н. М. Нікішина, Т. В. Вочканова, А.

- В. Чередниченко та ін.] // Іноземні мови в навчальних закладах : Науково-методичний журнал. 2010. №5. С. 25–37.
6. Задорожная 2000: Задорожная М. А. Основы теории и практики перевода (русский и английский язык как иностранные). - К.: Изд. центр КДЛУ, 2000. 88 с.
 7. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Минск : Современ. слово, 2005. 122 с.
 8. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации / В.В. Алимов. – М.: Педагогика, 2005. 152 с.
 9. Латышев Л. Технология перевода: Учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. / Лев Константинович Латышев. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Издательский центр «Академия», 2005. 314 с.
 10. Nord Ch. Der Translationsprozess aus didaktischer Sicht. Kurs „Translationsdidaktik«. Prof. Dr. Dr. h.c. Christiane Nord, University of the Free State, Bloemfontein, Suidafrika. Winterschule in Czernowitz, Dezember 2015. С. 152–158.
 11. Dejean Le Féal K. (1981): “L’enseignement des méthodes d’interprétation”, in L’enseignement de l’interprétation et de la traduction, Cahiers de traductologie Nr. 4, Editions de l’Université d’Ottawa. Ed. by J. Delisle, Paris, CLUF, P. 83-84.
 12. Pearl S. (1995): “Lacuna, myth and shibboleth in the teaching of simultaneous interpreting”, Perspectives, 3/2, P. 90–161.
 13. Kalina S. (1992): “Discourse processing and interpreting strategies – an approach to the teaching of interpreting”, in Teaching Translation and Interpreting - Training, Talent and Experience: Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 31 May-2 June 1991. Ed. By C. Dollerup & A. Loddegaard, Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins, 333 p.
 14. Ганічева Т. В. Обґрунтування системи вправ для формування у майбутніх філологів компетенції в усному двосторонньому перекладі / Т. В. Ганічева // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2007. Вип. 13. С. 86–92.

References

1. Gavrilenko N. N. Theory and methodology of translation training in the field of professional communication / N. N. Gavrilenko. - M

- .: Scientific and Technical Society. Acad. S. I. Vavilova, 2009. P. 92–120.
2. Barkhudarov L. S. Language and Translation: Issues of general and private translation theory. M. : International. Relations, 1975. 240 p.
 3. Chernovaty L. M. Methods of teaching translation as a specialty: [textbook for students. higher institutions. education in specialty “Translation”] / L.M. Chernovaty. – Vinnytsia: New Book, 2013. 375 p.
 4. Königs F. G. Translation Inside and Outside of the Teaching Context: the Text as a Starting Point // Translation in Foreign Language Teaching Language, 1985, P. 29–48.
 5. Gidy-perekladachi (angliyska, nimetska, frantsuzka, ispanska movy): programa spetskursu [N. M. Nikishyna, T. V. Vochkanova, A. V. Cherednichenko ta in.] // Inozemni movi v navchal'nyh zakladah : Naukovo-metodychnyi zhurnal. 2010. №5. P. 25–37.
 6. Zadorozhnaya 2000: Zadorozhnaya M. A. Fundamentals of translation theory and practice (Russian and English as a foreign language). - K.: Ed. CDLU Center, 2000. 88 p.
 7. Pedagogy: Bolshaya Modern Encyclopedia / comp. E. S. Rapatsevych. Minsk : Modern Word 2005. 122 p.
 8. Alimov V. V. Translation theory. Translation in the field of professional communication / V. V. Alimov. - M. : Pedagogy, 2005. 152 p.
 9. Latyshev L. Technology of translation: Textbook. for a student. lingua universities and facs. / Lev Konstantinovich - Latyshev. - 2nd ed., Remaking. and ext. - M. : Publishing center “Academy”, 2005. 314 p.
 10. Nord Ch. Der Translationsprozess aus didaktischer Sicht. Kurs „Translationsdidaktik”. Prof. Dr. Dr. h.c. Christiane Nord, Universitz o f the Free State, Bloefonrein, Siidfrika. Winterschule in Czernowitz, Dezember 2015, P. 152–158.
 11. Dejean Le Féal K. (1981): “L’enseignement des méthodes d’interprétation”, in L’enseignement de l’interprétation et de la traduction, Cahiers de traductologie Nr. 4, Editions de l’Université d’Ottawa. Ed. by J. Delisle, Paris, CLUF, P. 83-84.
 12. Pearl S. (1995): “Lacuna, myth and shibboleth in the teaching of simultaneous interpreting”, Perspectives, 3/2, P. 90–161.
 13. Kalina S. (1992): “Discourse processing and interpreting strategies –

an approach to the teaching of interpreting”, in *Teaching Translation and Interpreting - Training, Talent and Experience: Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 31 May-2 June 1991*. Ed. By C. Dollerup & A. Loddegaard, Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins, 333 p.

14. Ganichev T. V. Rationale for a system of exercises for the formation of competence of future philologists in oral bilateral translation / TV Ganicheva // *Bulletin of the National University of Linguistics of Kiev. Series: Pedagogy and Psychology*. 2007. Vyp. 13. P. 86–92.